

OBRAZOVANJE ZA USPOSTAVLJANJE UNIVERZALNIH VRIJEDNOSTI U EKONOMSKIM, PRAVNIM I MEDIJSKIM INTEGRACIJAMA BOSNE I HERCEGOVINE I ZEMALJA EUROPSKE UNIJE / EDUCATION TO ESTABLISH UNIVERSAL VALUES IN THE ECONOMIC, LEGAL AND MEDIA INTEGRATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Prof. dr. Enes Husenagić¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Aleja konzula – Meljenac bb, Travnik, BiH
e-mail: huseinagic_e@hotmail.com

Pregledni članak

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251403011>
UDK / UDC 37:330:34:316.77(497.6:4-67EU)

Sažetak

Obrazovni sistem je u novim ekonomskim, demografskim, društveno - političkim, naučno - tehnološkim, proizvodno – ekonomskim, prirodno – ekološkim, kulturnim i pluralnim interakcijama izložen velikom i ozbiljnom iskušenju. Nove prilike u globaliziranom svijetu umnogome relativiziraju odgojne programe i odgojne vrijednosti što obrazovni sistem čini nesigurnim i promjenjivim. Bez obzira na tu novu stvarnost, od obrazovanja, odnosno obrazovnog sistema se traži jasnoća i postojanost a od obrazovnih radnika dodatni angažman, aktivnu participaciju, lični identitet i autentičnost. Neophodno je harmonizirati potrebe globaliziranog tržišta i obrazovanja s ciljem univerzalnih vrijednosti za ekonomske, pravne i medijske integracije Bosne i Hercegovine i zemalja Europske unije. Ulaganje u obrazovanje uvijek se višestruko vraća i to predstavlja ulaganje na duže staze. Nažalost, vulgarni pragmatizam i instrumentalizacija obrazovanja već dugo su na sceni, što je obrazovanje i dovelo do kritične tačke. Učešće obrazovanja u društvenom proizvodu i nacionalnom dohotku kod nas u Bosni i Hercegovini je na skromnom nivou jer je prioritet dobila privreda u kojoj znanje nije prihvaćeno kao proizvodni faktor. Permanentno obrazovanje, kao strategija savremenog društva koje uči, izazov je obrazovnim institucijama za dinamičniju, kreativniju i inovativniju organizaciju života i rada sudionika obrazovanja i to u cilju „punije vizije života čovjeka u svijetu i među drugim ljudima“.

Ključne riječi: obrazovni sistem, znanje, ekonomija, promjene, savremeno obrazovanje

JEL klasifikacija: I25

Abstract

In the new economic, demographic, socio-political, scientific-technological, production-economic, natural-ecological, cultural and plural interactions, the educational system is exposed to a great and serious test. New opportunities in the globalized world greatly relativize educational programs and educational values, which makes the educational system uncertain and changeable. Regardless of this new reality, clarity and stability are required from education, that is, from the educational system, and additional engagement, active participation, personal identity and authenticity from educational workers. It is necessary to harmonize the needs of a globalized search and education with the aim of universal values for the economic, legal and media integration of Bosnia and Herzegovina and the countries of the European Union. Investing in education always pays back many times over and is a long-term investment. Unfortunately, vulgar pragmatism and instrumentalization of education have been on the scene for a long time, which has brought education to a critical point. The participation of education in the social product and national income here in Bosnia and Herzegovina is at a modest level because the priority was given to the economy in which knowledge is not accepted as a factor of production. Permanent education, as a strategy of a modern learning society, is a challenge to educational institutions for a more dynamic, creative and innovative organization of the life and work of education participants, with the goal of “a fuller vision of human life in the world and among other people”.

Keywords: education system, knowledge, economy, changes, modern education

JEL classification: I25

UVOD

Danas živimo u vremenu historijskih izazova za sve ljude čovječanstva. Razvoj nauke i tehnologije i civilizacijska dostignuća u pogledu demokratije i ljudskih sloboda, danas su općeprihvaćena konstanta. S obzirom da dvadesetprvo stoljeće karakteriziraju brojne promjene na naučnom, tehnološkom, kulturnom, ekonomskom, ekološkom i što je najznačajnije na obrazovnom planu, stvaraju se nove prilike, nove vrijednosti, novi uvjeti i novi društveni odnosi. Koliko će obrazovanje učestvovati u svim nabrojanim sferama egzistiranja čovječanstva, odgovorno je društvo u cjelini, a posebno mi, obrazovni radnici.

Treba odmah istaći da je obrazovni sistem u cijelosti u novim ekonomskim, demografskim, društveno političkim, naučno tehnološkim, proizvodno – ekonomskim, prirodno – ekološkim, kulturnim i pluralnim interakcijama izložen velikom i ozbiljnom iskušenju. Nove prilike u globaliziranom svijetu umnogome relativiziraju odgojne programe i odgojne vrijednosti što obrazovni sistem čini nesigurnim i promjenjivim. Bez obzira na tu novu stvarnost, od obrazovanja, odnosno obrazovnog sistema se traži jasnoća i postojanost a od obrazovnih radnika dodatni angažman, aktivnu participaciju, lični identitet i autentičnost.

Ekonomska kriza koja traje u Bosni i Hercegovini a sad je na pragu i mnogih zemalja Europske unije, obrazovanje je instalirala u novu aktivniju funkciju. U cijelom svijetu, općeprihvaćeni stav je da obrazovanje i nauka, odnosno znanje i tehnologija, postaju presudni faktori društvenog i ekonomskog napretka i izlaska iz krize. Nove prilike pokazuju da nama, obrazovnim radnicima već odavno je poznato, da obrazovanje nije potrošački faktor nego osnovni pokretač razvoja i prosperiteta svake zemlje. Znanje nije samo faktor razvoja, već sam razvoj ili „znanje je faktor svih faktora“. Znanje je moć koja služi za proizvodnju svih ostalih tipova moći. Iz svega navedenog može se sa sigurnošću konstatirati da u novim ekonomskim prilikama pitanje odnosa obrazovanja i znanja nasuprot društvenog i ekonomskog razvoja je pitanje napretka i pitanje opstanka. Ekonomija u dvadesetprvom stoljeću, odnosno današnji ekonomski odnosi, zahtijevaju od obrazovanja nov način konstituiranja, nov način vođenja i ostvarivanja strategije i politike obrazovanja, novu konkurenciju znanja i sposobnosti, konkurenciju među programima obrazovanja i obrazovnim organizacijama, nov način upravljanja i rukovođenja. Dakle, znanje i obrazovanje u novim uvjetima ključne su zakonitosti humanizacije i civilizacije društva, njegovog privrednog i kulturnog napretka. Ove činjenice moraju biti svjesni svi, a najviše osobe u vlasti i privredi. Ulaganje u obrazovanje uvijek se višestruko vraća i to predstavlja ulaganje na duže staze. Nažalost, vulgarni pragmatizam i marginalizacija obrazovanja već dugo su na sceni, što je obrazovanje i dovelo do kritične tačke. Učešće obrazovanja u društvenom proizvodu i nacionalnom dohotku kod nas u Bosni i Hercegovini je na skromnom nivou jer je prioritet dobila privreda u kojoj znanje nije prihvaćeno kao proizvodni faktor. Ekonomska kriza i ekonomski odnosi danas naročito potenciraju nesigurnost radnog mjesta i strah od nezaposlenosti što u konačnici obrazovanje (sistem) direktno stavlja u novu poziciju. To će istina uozbiljiti odnos svih konzumenata obrazovanja i ekonomije u društvu zahtijevajući od obrazovanja da bude racionalno i ekonomično.

1. PROMJENE OBRAZOVNOG SISTEMA ZASNIVATI NA REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

Zajedničko svim do sada u prošlosti izvedenim reformama, odnosilo se na programe koji su bili kreirani u duhu trenutne politike, dakle na idejnim opredjeljenjima vladajućih struktura. Nekad su prihvaćana iskustva drugih ekonomski razvijenih zemalja, međutim sistematskih, teorijskih, komparativnih, empirijskih istraživanja nije bilo.

Sistemska istraživanja nisu prethodila reformama, što govori da nije bilo prethodnih empirijskih provjera modela koji su predlagani, a u isto vrijeme izostala su i cjelovita istraživanja i evaluacija praćenja modela pošto su već uvedena u praksu, a radi njihovog funkcioniranja i utvrđivanja učinaka.

Bez sistematskih analiza i proučavanja nije bilo moguće pronaći najbolja rješenja, odnosno rješenja koja odgovaraju idejnim opredjeljenjima društva i uvjetima u kojima se realiziraju. Dakle, neophodna je bila provjera zamisli, ideja ali isto tako i utvrđivanje uvjeta neophodnih za realizaciju tih ideja.

Mnoge slabosti u obrazovanju bile bi izbjegnute da su se organizirala prethodna istraživanja i provjere. Ali kod nas u Bosni i Hercegovini praksa je drugačija. Mi idemo iz jedne reforme u drugu a da neophodne provjere ne izvršimo. Uvođenje novih rješenja gotovo uvijek je praćeno sa velikim očekivanjima, naravno i sa velikim izjavama resornih ministarstava, ali praksa zaista brzo istakne teškoće i slabosti. Čim se slabosti reforme uoče (bez obzira kojeg nivoa obrazovanja, od predškولstva do visokog obrazovanja), već postoje rješenja za novu reformu, koja se, također kao i u ranijim slučajevima prije uvođenja u praksu ne provjeravaju. Naravno. Pri tome se ističu njihove dobre strane i prednosti u odnosu na ona rješenja koja njima treba da budu zamijenjena, dok temeljna njihova analiza, evaluacija i empirijska provjera, odnosno njihova prethodna verifikacija izostaje. I pored toga što smo svjesni metodoloških slabosti ponuđene i sprovedene reforme u obrazovanju mi u svaku novu reformu ulazimo sa istom metodološkom agendom.

Umjesto da se primjena novih sistemskih modela prethodno evaluiraju na određenom broju – uzorku obrazovnih organizacija (škola, fakulteta, instituta itd.) provjeri, on se odmah instalira u praksu i primjenjuje na čitavoj generaciji. Ovakve provjere pokazale bi da li su predviđena rješenja primjenjiva i učinkovita u praksi i da li su prilagođena potrebama savremenog društva. Bilo bi logičnije da se nova rješenja primijene na manjem broju obrazovnih institucija i da se utvrde eventualni nedostaci ili dobra rješenja pogodna za praksu i time verifikira njihovo uvođenje u reformu obrazovanja.

Prema tome, reforma ma koliko po svojoj suštini bila društveno – idejno pitanje treba biti i naučni problem. To projicira postavku da moraju biti naučno proučeni svi aspekti promjena koje se planiraju u obrazovanju. Ovdje se misli na teorijsko zasnivanje modela koji se želi kreirati i unaprjeđivati kao i na komparativno istraživanje koje podrazumijeva uspoređivanje predloženog modela sa prethodnim, sa kojim se nije bilo zadovoljno, odnosno koji treba biti zamijenjen, kao i sa rješenjima koja egzistiraju u drugim razvijenijim zemljama, poštujući pri tome specifičnosti uvjeta u kojima model treba da bude primijenjen.¹

Dakle, značajno mjesto u evaluaciji i verifikaciji modela treba da pripadne empirijskom pristupu i to sa slijedećim dimenzijama:

- Utvrđivanje slabosti i vrijednosti prethodnog modela, u smislu gradnje novog modela kreiranog na svestranoj i objektivnoj kritici prethodnog (da bi se zadržalo ono što je pozitivno i vrijedno u prethodnom modelu a odbacilo ono što je prevaziđeno, kako bi se izbjegao negatorski odnos prema prethodnom rješenju, njegovo ignoriranje i odbacivanje u cjelini, odnosno kako bi se učilo na prethodnom iskustvu);
- Kada se na osnovu prethodnih saznanja, dođe do elemenata novog modela neophodna je njegova empirijska provjera na manjem broju obrazovnih institucija – organizacija koja bi omogućila eventualne dorade i korekcije prije nego što se on uvede u potpunu realizaciju;
- Uvođenjem novog modela obrazovanja u praksu neophodno je organizirati empirijska istraživanja radi evaluacije njegovog funkcioniranja, odnosno utvrđivanja efekata izvršenih promjena. Kontinuirano praćenje, odnosno evaluacija treba da omogućiti dalje unaprjeđivanje i usavršavanje usvojenog modela.²

¹ I. Chen, *Behaviorism and Developments in Instructional Design and Technology*, University of Houston Downtown, Encyclopedia of Distance Learning, Second Edition, Information Science Reference, New York, USA: 2009, 139.

² I.F. Goodson, *School Subjects and Curriculum Change*, Croom Helm, London 1983.

2. EKSPERIMENTI SA GENERACIJAMA SE NASTAVLJAJU

U praksi su evidentni značajni problemi koji su povezani sa ranijim konceptima obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Da je izvršena prethodna provjera funkcioniranja modela u određenom broju obrazovnih institucija vjerovatno bi se uočile neke njegove slabosti i na vrijeme preduzele aktivnosti da se one odstrane kako bi se sistem, odnosno model učinio koherentnijim i učinkovitijim. Dakle, slabosti takvog koncepta nije morala da osjeti cjelokupna populacija mladih ljudi.

Sve ispoljene slabosti određenog modela zahtijevaju da se otpočne sa njegovim preispitivanjem i traženjem adekvatnijih rješenja.

Da se sve empirijski provjerilo u eksperimentalnim organizacijama (školama, univerzitetima, zavodima, ...) slabosti bi se uočile na vrijeme i otklonile prije nego što dođe do njihove masovne primjene. Sve navedeno govori da se praktično sa svim generacijama konzumenata obrazovanja po svim nivoima obrazovanja eksperimentiralo.

Osnova bosanskohercegovačkog obrazovanja treba da se temelji na promjenama koje se baziraju na pozitivnim iskustvima prošlih rješenja. Uvijek je teže anticipirati buduću praksu nego ocjenjivati prošlu, jer trasiranje budućeg podrazumijeva ishode koji se temelje na određenim društvenim pretpostavkama. Ako se te društvene pretpostavke ne ostvare, po pravilu anticipirani sistem dolazi u krizu, a njegovi polazni stavovi dovode se u pitanje. Iz iskustva, može se ustanoviti da svaka reforma ili unaprijeđenje sistema obrazovanja kod nas je polazila od pretpostavke da će biti izvedena kao društvena, a ni jedna, na žalost, nije značajnije izlazila iz okvira obrazovnog sektora. Pretpostavke su uvijek bile da će se i samo društvo pod utjecajem obrazovnih reformi transformirati, stvarajući posebne, povoljne uvjete za obrazovni sistem. Ni jednom se, na žalost u društvu pod utjecajem razvoja obrazovnog sistema nije bitnije promijenio ni jedan ključni društveni sistem. To govori o nerazvijenosti društvenih mehanizama, njihovoj nedovoljnoj međuuvjetovanosti i naročito njihovoj autohtonosti.

3. VRIJEME ZA RAZMIŠLJANJE

U nauci nema pobjednika, a posebno nema poraženih. Najgore je kad nauke uopće nema, pa bila ona i najjednostavnija. Nauka pokreće, sređuje, spoznaje i nudi nova rješenja. Današnje pitanje u Bosni i Hercegovini od civilizacijskog značaja sadržano je u tome trebaju li nekome naučna rješenja, odnosno ima li unaprijed odgovore na sve probleme.³ Bosna i Hercegovina odražava mnogobrojne komponente multikulturalne, multikonfesionalne i multinacionalne stvarnosti koje je iz naše historijske perspektive uvijek bila prijeteća i izazovna.

Takvi elementi kroz svoje sadržaje i danas privlače pažnju savremenog obrazovanja kao potreba uloga za nešto određeniju budućnost i manje isključive regionalne, nacionalne, vjerske, kulturne i sve druge raznovrsnosti. Savremeni pristup obrazovanju nudi odgovore, odnosno rješenja u smislu stvaranja, održavanja i trošenja intelektualnog kapitala. Treba istaći, da intelektualni kapital, kao i svaki drugi, ima svoju vrijednost i cijenu. Zakone po kojima se stvara i svoje opće i posebne ciljeve. Sam ciklus isplativnosti, kapitaliziranja poprilično je dug, ali je i vremenski horizont upotrebe dugotrajan. Kao vrijednost, istovjetna je na cijelom svijetu a pravo znanje je čvrsta i stabilna valuta. Na toj osnovi možemo projicirati savremeno obrazovanje kao stvaranje intelektualnog kapitala države. To znači da se futurološke i sve prognostičke pretpostavke i simulacije savremenog svijeta u lokalnom, regionalnom, nacionalnom i globalnom prosuđivanju međusobno uvjetovanih i spregnutih relacija između potreba društva, planiranih društvenih promjena i stvarnog profila znanja, stavova, vrijednosnih sistema, pozitivne usmjerenosti mladih kao i drugih pitanja koja bi se, u najvećoj mjeri, mogla smatrati posljedicom djelovanja obrazovnog sistema na mladi naraštaj.

³ A. Mijatović, *Ishodišta i odredišta suvremene pedagogije u Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško – književni zbor, Zagreb 1999, 24.

Sama kriza obrazovanja istakla je mnoge nedostatke na svim obrazovnim nivoima koji ne bi trebali biti osjetljivi na promjene u okruženju. Inercijom svog unutrašnjeg ritma i algoritma takvo obrazovanje, kao zatvoreni sistem koji nije dostatno profiliran prema vanjskim potrebama niti dovoljno elastičan prema socijalnom okruženju i prema njegovim brojnim značajnostima, izazvao je brojen nesporazume, o čijem rješavanju u osnovi zavise funkcije obrazovnih institucija ali i društvo u cjelini.⁴

Dakle, potreban je sistem koji automatski, brzo i precizno prepoznaje, prihvaća i procesuirá promjene te stalno provjerava izlazne ishode i njihovu adekvatnost kao i djelovanje cjelokupnog sistema obrazovanja općenito ali i svakog njegovog pojedinog entiteta.⁵

4. VRIJEME ZA DJELOVANJE

Sa bi sistem obrazovanja bio sposoban za uspostavljanje univerzalnih vrijednosti u ekonomskim, pravnim i medijskim integracijama Bosne i Hercegovine i zemalja Europske unije trebao bi da bude decentraliziran, autonoman, demokratiziran i dereguliran kao u svim ekonomski razvijenim zemljama.

Slika 1. ilustrira da obrazovni sistem zahtijeva da ima stabilne stubove (potpornje) obrazovanja.

Slika 1. Obrazovni sistem kao kuća obrazovanja sa četiri stuba⁶

„Autonomija obrazovanja“ podrazumijeva neovisnost obrazovnih institucija na nivou sistema, dok je „autonomija u obrazovanju“ širi koncept koji se može primijeniti na škole, fakultete, univerzitete, učitelje, profesore ili same učenike i studente. Autonomija u obrazovanju uključuje davanje neovisnosti obrazovnim institucijama (školama, fakultetima, ...) u upravljanju njihovim radom, osnaživanje učitelja i profesora da donose odluke o svom nastavnom planu i programu i pedagogiji te poticanje učenika i studenata da preuzmu odgovornost za svoj proces učenja. Dakle, autonomija u obrazovanju se definira kao sposobnost obrazovnih institucija i njihovih zajednica da djeluju samostalno, osnažujući ih da donose odluke i upravljaju vlastitim procesima bez pretjeranog oslanjanja na vanjske autoritete ili vođe. Ta neovisnost potiče učinkovitije i odgovornije obrazovno okruženje.

Koncept politizacije u obrazovanju koji se koristi za objašnjenje kako obrazovne ideje činjenica dobivaju politički ton ili karakter posljedično se pripisuju idejama i strategijama određene grupe ili stranke, čime fiksiraju određeno stanje u društvu. Ako je obrazovanje politizirano, nastaje nekoliko potencijalnih posljedica koje je teško kasnije ispraviti.

⁴ A. Hargreaves, *Curriculum and Assessment Reform*, Open University Press, Milton Keynes 1983.

⁵ C.J. Marsh, *Kurikulum*, Educa, nakladno društvo, Zagreb 1994.

⁶ E. Huseinagić, *Obrazovni sistem kao kuća obrazovanja*, 2025. vlastiti izvor.

Tu se prije svega misli kada obrazovanje postane političko pitanje ili problem to često dovodi do dubokog raskola između različitih političkih stranaka ili frakcija. Samim time otežava se postizanje konsenzusa o važnim obrazovnim politikama i reformama, jer se akcenat artikulira prema političkim agendama, a ne prema najboljim interesima konzumenata obrazovanja i društva u cjelini. Česte promjene obrazovnih politika i prioriteta najčešće su rezultat političkog utjecaja. Kada je obrazovanje politizirano, politike se mogu revidirati ili poništiti ovisno o promjenjivom političkom krajoliku, što obrazovnim institucijama, nastavnicima i učenicima otežava prilagodbu i učinkovito planiranje. Politizacija obrazovanja može dovesti do iskrivljavanja činjenica, istraživanja i praksi utemeljenih na dokazima. Na politike i odluke o nastavnom planu i programu mogu utjecati političke ideologije, a ne objektivna analiza i istraživanje. To automatski negativno utječe na kvalitetu i tačnost obrazovnog sadržaja i može ugroziti ishode učenja za učenike i studente. Politička manipulacija obrazovanjem može potencijalno rezultirati razlikama i nejednakostima u pristupu kvalitetnom obrazovanju. Ako se obrazovni resursi dodjeljuju na temelju političkih razmatranja, a ne obrazovnih potreba, marginalizirane zajednice i učenici i studenti iz nižih socioekonomskih slojeva mogu biti nesrazmjerno pogođeni, što dovodi do daljnjeg jaza u postignućima. Politizacija obrazovanja može ograničiti autonomiju učitelja i narušiti akademsku slobodu. Obrazovni radnici se mogu suočiti s pritiskom da usklade svoju nastavu sa specifičnim političkim uvjerenjima ili se suočiti s posljedicama zbog predstavljanja različitih perspektiva i vještina kritičkog mišljenja u učionici i amfiteatru.

Decentralizacija obrazovanja je prijenos ovlasti donošenja odluka s središnje vlasti na niže nivoe poput lokalnih vlasti, školskih okruga ili pojedinačnih škola te institucija u visokom obrazovanju. Decentralizacija u visokom obrazovanju uključuje prijenos ovlasti i odgovornosti za donošenje odluka s središnjih vlasti na niže razine, kao što su pojedinačne institucije, odjeli ili lokalne zajednice. Ovaj strateški pomak može povećati institucionalnu autonomiju i fleksibilnost u područjima poput upravljanja, nastavnih planova i programa te akademskih programa i upravljanja. Trend je potaknut potrebom da se institucije prilagode promjenjivim društvenim zahtjevima, potrebama za usavršavanjem i novoj infrastrukturi, odnosno potrebama za uspostavljanje univerzalnih vrijednosti u ekonomskim, pravnim i medijskim integracijama Bosne i Hercegovine i zemalja Europske unije.

Kod akademskih radnika postoji široko rasprostranjena zabrinutost zbog promjenjive uloge države u visokom obrazovanju, u kojem je decentralizacija jedan od istaknutih procesa reforme visokog obrazovanja. Međunarodna tijela poput Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) primijetila su da „kako decentralizacija i decentralizacija donošenja odluka napreduju u svim sektorima javne uprave,... tercijarne institucije nisu iznimka te je potrebno jače i bolje institucionalno upravljanje i menadžment“. Neka iskustva s reformama pokazuju da bi decentralizacija mogla poprimiti oblik delegiranja administrativnih ovlasti s vlasti na pojedinačne institucije, dok drugi slučajevi sugeriraju da tradicionalni oblici centralizirane i birokratske vlasti koriste tržište i druge nedržavne sektore za javne usluge.

Deregulacija u obrazovanju uključuje smanjenje nadzora i kontrole vlasti kako bi se povećala konkurencija, učinkovitost i autonomija obrazovnih institucija. Međutim, također je povezana sa zabrinutošću zbog povećane nejednakosti, potencijala za smanjenje kvalitete i prelaska na tržišno utemeljene principe, poput privatnih obrazovnih institucija i izbora škole ili fakulteta. Nedostatak bilo kojeg od navedena četiri stuba, obrazovni sistem čini nestabilnim i krajnje neučinkovitim.

ZAKLJUČAK

Razvoj savremenog obrazovanja sveobuhvatniji je i složeniji nego li što smo to uvijek spremni priznati. Taj razvoj je protkan mnogim proturječnostima koje je nužno naučno – stručnim pristupom rješavati. U protivnom će obrazovanje i dalje zapadati u krizna stanja koja će se multiplirati sve intenzivnijim razvojem nauke i tehnologije, te njenom statičnošću i nemogućnošću da odgovori zadacima tog razvoja. Zbog toga izlazi nisu danas u jednostranom produžavanju školovanja ili u promjeni vrsta obrazovnih institucija i nomenklature zanimanja, već, pored ostalog, u rješavanju proturječnosti između konceptualnih mogućnosti obrazovnih institucija te revolucionarnih naučno – tehnoloških dostignuća i novih ciljeva i zadataka razvoja pojedinaca i društva u cjelini. U traženju adekvatnih rješavanja tih proturječnosti sadržani su i izazovi obrazovanju, da se u skladu s ciljevima savremenog odgoja i obrazovanja konstituiira i dalje razvija. U stvari, obrazovanje se nalazi na prekretnici svog razvoja, u odnosu na njegovo tradicionalno biće.

Promjenom filozofije savremenog obrazovanja, obrazovanja za uspostavljanje univerzalnih vrijednosti za integriranje Bosne i Hercegovine u Europsku uniju, čija suština nije u adaptaciji, prilagođavanju postojećem, već je u funkciji izgrađivanja ličnosti koja će, anticipirajući budućnost, mijenjati savremenost – otvorili smo nove mogućnosti razvoja obrazovanja, ali ga u isto vrijeme doveli pred nove izazove. U stvari, ta filozofija savremenog obrazovanja proizilazi iz društveno – historijskog i naučno – tehnološkog razvoja, te uloge i mogućnosti ličnosti da u njima aktivno učestvuje, što obrazovanje dovodi na prekretnicu, s obzirom na njegovu tradicionalnu funkciju i karakter. U vezi sa gore navedenim, sistem obrazovanja da bi bio sposoban za uspostavljanje univerzalnih vrijednosti u ekonomskim, pravnim i medijskim integracijama Bosne i Hercegovine u europsku zajednicu mora da bude decentraliziran, autonoman, demokratiziran i dereguliran kao u svim ekonomski razvijenim zemljama.

Permanently obrazovanje, kao strategija savremenog društva koje uči, izazov je obrazovnim institucijama za dinamičniju, kreativniju i inovativniju organizaciju života i rada sudionika obrazovanja i to u cilju „punije vizije života čovjeka u svijetu i među drugim ljudima.

LITERATURA

- [1] Chen, I. 2009. *Behaviorism and Developments in Instructional Design and Technology*, University of Houston Downtown, Encyclopedia of Distance Learning, Second Edition. New York, USA: Information Science Reference.
- [2] Elmore, R. 2004. *School Reform from the Inside Out: Policy, Practice, and Performance*. Cambridge: Harvard Educational Press.
- [3] Goodson, I.F. 1983. *School Subjects and Curriculum Change*. London: Croom Helm.
- [4] Hargreaves, A. 1989. *Curriculum and Assessment Reform*. Milton Keynes: Open University Press.
- [5] Huseinagić, E. 2018. *Osnove menadžmenta, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Travnik: Internacionalni univerzitet Travnik.
- [6] Marsh, C.J. 1994. *Kurikulum*. Zagreb: Educa, nakladno društvo.